

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Դիպլոմատիան իբրև եւրոպական կեանքի բացասական կողմերի արտայայտութիւն. — եւրոպական ազգերի ներքին կեանքը բնորոշող հոսանքը. — Եւրոպին հանգամանքների մտքրած խանգարումը անգլիական ներքին կեանքի մէջ. — Հիկս-Քիչի և Քրոզրիկի ծրագրների ընդունելութիւնը համայնքների ժողովում. — Ազատական կուսակցութեան ճնշումը գլոբլիւնը. — Աւստրալիական պարլամենտի ծնունդը. — Եւրոպին հանգամանքների ճնշումից ազատ անգլոսակսոնական գաղութներ:

Եթէ եւրոպական ազգերի կեանքի վրայ նայելու լինենք միմիայն քաղաքական կամ դիպլոմատիական խաղերի տեսակէտից, պէտք է այն ժամանակ համաձայնուենք յոռետեսների կարծիքների հետ, որոնք տեսնում են մարդկային կեանքի միայն բացասական կողմերը, որովհետև դիպլոմատիան կոպիտ ոյժի, ճարպիկ խաբեքայութիւնների ու նենգութեան վրայ է հիմնւած: Այլ պատկեր է ներկայանում դիտողին, երբ նա հետաքրքրւում է եւրոպական ազգերի ներքին կեանքով. այդտեղ ակներև է դառնում մարդկային ցեղի անընդհատ և աստիճանական առաջադիմութիւնը թէ բնական միջավայրի ուսումնասիրութեան մէջ և թէ հասարակական միջավայրը բարւոքելու հարցում:

Եթէ հաշուի չառնենք Թիւրքիան, որ մի սարսափելի կոշմար է կուլտուրական բոլոր ազգերի համար, ամենայնաւանց եւրոպական ազգերի ներքին կեանքում անգամ ակնյայտնի է դեմօկրատիական հոսանքների շրջաօր ուժեղանալը: Մարդ չէ կարող չը տեսնել, որ առաջադիմական հոսանքը գիտակցական որոշ ծրագրով քայլ առ քայլ վերանորոգում է հասարակական կարգերը, աւելի և աւել իմաստեցնելով նրանց հաւասարութեան, եղբայրութեան և ազատութեան իդէալներին: Այդ անընդհատ աշխատանքը երբեմն կանգ է առնում, ինչպէս կանգ է առնում հիւանդացած մարմինը աճումը: Հիւանդութեան բացասական դերը այդ դէպքերում կատարում են այն արտաքին աննպաստ հանգամանքները, որոնք կուտակւում են ազգերի գլխին, նրանց վարիչների անհեռատեսութեան և վատ հակումների շնորհիւ:

Այդպիսի անբարեխաղաղ արտաքին հանգամանքներ ստեղծեցին անգլիական ազգի համար նրա վարիչները—Չեմբերլէն և ընկերութիւնը։ Այդ պարոնները չնորհիւ այժմ անգլիական ազգի ներքին կեանքը խոչոր հարուածներ է կրում, ներքին կեանքի շատ կարևոր վերանորոգութիւններ յետաձգւում են մինչև որ չանցնի ազգի հիւանդոտ դրութիւնը։

Ահա տարի ու կէս է տևում հարաւաֆրիկական պատերազմը, որ աւերեց ոչ միայն երկու փոքրիկ հերոսական հանրապետութիւններ, այլ և ահագին վնաս պատճառեց և Կապի անգլիական գաղութի տնտեսական առաջադիմութեան։ Այդ դժբախտ պատերազմը իսկեց անգլիական ազգից հազարաւոր կենսաթրթիռ ոյժեր, իսկեց 11/2 միլիարդ ռուբլի, աւելացրեց նրա ազգային պարտքի քանակութիւնը և դեռ շատ զոհաբերութիւններ է պահանջելու նրանից։ Սովորական ծախքը 94 միլ. ֆ. ստերլինգից հիմա հասաւ 184 միլիոնի և տարին վերջացաւ ահագին պակասով, այն է՝ 53 միլ. ֆ. ստերլինգ դեֆիցիտով։ Այդ պակասը լրացնելու համար ֆինանսների մինիստր Հիկս-Ռիչը ստիպուած էր այնպիսի ֆինանսական միջոցների դիմել, որոնք հակառակ են մինչև այժմ անգլիացիների ընդունած սկզբունքներին. հարկերը պէտք է աւելացնուեն, ներմուծուող չաքարի, ինչպէս և արտահանուող քարածուխի վրայ մաքս է դնւում, և որովհետև չը նայած այդ արտակարգ յաւելումներին, այնու ամենայնիւ դեֆիցիտի մեծ մասը մնում է բաց՝ Անգլիան ստիպուած է փոխառութեան էլ դիմել։

Նոյն հարաւաֆրիկական պատերազմը ստիպեց Անգլիային իր մի այլ սկզբունքը ևս զոհել, իր շլիքի վրայ վերցնելով միլիտարիզմի լուծը. զինուորական մինիստր Բրոդրիկը առաջարկեց աւելացնել զօրքի թիւը 126 հազարով և հիմնական վերակազմութեամբ աւելի ուժեղացնել Անգլիայի յամաքային ոյժը։ Եւ նշանաւորը այն է, որ բրիտանական ներկայ վարիչների անհեռատեսութեան չնորհիւ պետութիւնը այնպիսի փափուկ հանգամանքների մէջ է ընկել, որ ազատական կուսակցութիւնը հարկադրուած է պարլամենտում շատ չափաւոր դիրք բռնել, որ Չեմբերլէնը իր ընկերների հետ ստիպուած չը լինեն հրաժարուել և պատերազմի բոլոր հետևանքները փաթաթել իրանց հակառակորդների վզին։ Այդ է պատճառը, որ թէ ֆինանսների մինիստրի ելմտական ծրագիրը և թէ զինուորական մինիստրի զօրքի վերակազմութեան նախագիծը անցան համայնքների ժողովում ահագին մեծամասնութեամբ։

Այդ պայմաններում դժուար է սպասել, որ համայնքների ժողովը ներքին օրէնսդրական մեծ հարցերով զբաղուի։ Այդպէս

ահա անաշողոթիւնները կանգնեցնում են ազգերի արտաքին ազատ զարգացումը: Այլ կերպ չէ կարելի բացատրել, թէ ինչպէս ազատ խօսքի հայրենիք Անգլիան թոյլ տուեց բանտարկել կապեան գաղութում անգլիական թերթի մի խմբագրին միայն այն պատճառով, որ նա համարձակուել է արժանաւել իր թերթում Լոնդոնի Times-ից մի նամակ, որի մէջ ասուած է, թէ կիտչենէրը հրամայել էր գերի չը վերցնել, եթէ Դէվէտը անձնատուր լինի:

Իսկ այնտեղ, ուր չը կան դիպլոմատների ստեղծած այդ արտաքին աննպաստ հանգամանքները, անգլո-սակսօնական տարրը շարունակում է հասարակական կեանքի մէջ մտցնել ամենաազատամիտ սկզբունքներ: Այժմ հեռաւոր Աւստրալիայում, ուր անգլիական գահաժառանգը նորերս բացեց Աւստրալիական դաշնակցութեան առաջին պարլամենտը, այնպիսի հասարակական թարմ հոսանքներ են թագաւորում և կեանքի մէջ այնպիսի հասարակական ծրագիրներ են իրականանում, որոնք հին Եւրոպայի կեանքում միմիայն ամենակատաղի մաքառումից յետոյ են ընդունւում...

Այսպիսով Աւստրալիան և Նոր-Զելանդիան կամայ-կամայ դառնում են այն երկիրները, որոնց մէջ փորձեր են անւում խաղաղ ճանապարհով մտցնել տնտեսագէտ ուսուցիչստների և բազմեները և միխիթարականն այն է, որ այդ փորձերը իրանց աշողոթեամբ աւելի ևս հաւատ են ներշնչում եւրոպական նրմանօրինակ շարժումների ղեկավարներին...

Լ. Ս.